

Prof. Dr. Jos. Gruber jako učitel a spisovatel.*)

JUDr. J. Macek.

Vzpomínky na studium každé vědy jsou nerozlučně spojeny se vzpomínkami na ty, kdo nás ke studiu a v něm vedli. Žkusili jsme všichni na sobě, že dobrý učitel vštěpuje nejen poznatky, ale i lásku k nim, a ještě více: vtiskne žákům i svůj způsob chápání a pěstování vědy, vychovává si »školu«.

Každý, kdo měl štěstí být uveden do národohospodářské vědy Bráfem, do smrti bude vzpomínat na jeho živé výklady a nepochybně všechny své vysokoškolské učitele porovnává s ním. Pokusme se tak učiniti u prof. Grubra.

Je až na podiv, jak tito dva znamenití učitelé, spojení úzce vzájemnou sympathií a úctou i společnou prací v mnohém směru, se od sebe lišili za katedrou.**)

Prof. Gruber nemá onoho řečnického pathosu, kterým Bráf dovedl upoutat i své nejsvátečnější posluchače a prostě každého. Schází mu ona vnější stránka řeči a řečníka, jíž staří říkali actio (Cicero: »Est enim actio quasi corporis eloquentia, cum constet in voce atque motu«). Prof. Bráf, jak známo, nemalou měrou svým přednesem působil na cit posluchačstva. Prof. Gruber působí převážně na rozum, možno-li to tak stručně k vůli kontrastu vyjádřit. Dovedl-li Bráf strhnout do studia laika vzbuzením »filosofického údivu« a zájmu — upoutá Gruber více člověka už trochu zasvěceného, jehož zájem už směřuje k prohloubení a uplatnění vědomostí. Gruber více poučuje i nabádá k činu a dochází největšího ocenění u odborníků.

U Bráfa (zejména v přednáškách, a to zvlášť ke konci jeho života) více pronikal zájem theoretický — Gruber je vyslovený politik s neobvyčejným talentem přehlédnout všechny v určitém případě se hlásící zájmy, zvážit je a mezi nimi rozhodnout. To projevuje za katedrou zrovna jako v praxi. U Bráfa prorážela více

*) Po některém zdráhání vyhověl jsem přání mladších kolegů a přátel, abych v Obzoru Národohosp., jejž nyní již dvacátý rok redigují, poskytl u příležitosti svých padesátin místa též několika statí moji dosavadní činnost vyličujícím. Na nich sepsání neměl jsem ovšem vlivu, leccos, co v nich shovívavým úsudkem pp. autorů jest povíděno, pokládám za cíl, k němuž mi bude směřovali, a za životní závazek, jejž mi teprv bude splnit. Laskavou ochotou nakladatelství p. Ottova bylo umožněno, že témoto statěmi pravidelný obsah listu nedoznal podstatného zkrácení.
G.

**) Dlužno zde poznamenati, že prof. Gruber není odchovancem Bráfovým, protože mu hlavně službou vojenskou (tehdy do studijního čtyřletého včítatelnou) a následujícím úsilným studiem ke zkouškám bylo znemožněno docházet na Bráfovy přednášky.

methoda deduktivní, vlastní spekulativním duchům, u Grubra převažuje indukce a náklonnost k studiu historickému. V tomto směru je pro prof. Grubra příznačné, jak rád cituje Hippolyta Taina (Záčaty současné Francie) a našeho Zikmunda Wintra, tedy historiky, kteří ve svých dílech dovedli zachytit obraz doby po všech stránkách a co nejživotněji.

Sloh prof. Grubra se vyznačuje zvláštní jaderností a ostrostí. Několika slovy, vzatými vždy z nejpřípadnějších, označí věc a vyjádří svou myšlenku neobyčejně jasně a pevně. Svá slova nepiluje v ladné periody (u Bráfa jsou až příliš dlouhé, zvlášt v jeho německých spisech), nemluví — jak by se řeklo — umělecky, ale vždy dobře česky a »strašně věcně«. Je to věru neocenitelný dar pro člověka, který podněty k práci jen jen seje, práci samu organisiuje, zastává řadu zodpovědných funkcí, v nichž musí jednat s četnými lidmi souřaděnými i podřaděnými — — a při tom všem nemá času o nic víc než kdokoli jiný, který by se s polovičkou té práce považoval za přetíženého.

Nedostatky české terminologie národohospodářské pomáhá prof. Gruber odstraňovat vynalezáním a zaváděním nových názvů, z nichž některé už docela se vžily (na př.: výluka, domácký průmysl a j.). Jaký má smysl pro broušení pojmu (qui bene distinguist, bene docet), ukazuje jeho poslední studie »K pojmu a českému názvosloví kapitálu těžebného« (Pocta Ottovi 1915).

Smysl pro věcnou přesnost a přilehavý výraz byl hlavní příčinou, proč prof. Gruber řadu let svoje přednášky na technice i na universitě diktoval — jinak studenti nemohli stačit dělat si poznámky, jestliže v nich chtěli aspoň stručně zachytiti bohatý obsah přeneseného. Na právnické fakultě tento způsob čtení měl mezi studenty své příznivce i odpůrce. Nejeden posluchač sice si rád psal nenahraditelné přednášky, ale ještě raději poslouchal poutavá extempore, v nichž přednázející objasňoval svým žákům složité hospodářské vztahy a následky dobrých i špatných politických zásahů. Dnes, kdy prof. Gruber vydal už značnou část svých přednášek a není tedy tísňen krátkými lhůtami našich semestrů, přednáší volným slovem.

Svá první seminární cvičení z národního hospodářství zahájil prof. Gruber v létě 1910. Nemaje vůbec zkušeností v tomto oboru — neboť nikdy před tím v semináři nepracoval — řídil svůj seminář tak, že pisatel těchto rádků nepoznal vedení lepšího, ačkoli navštěvoval ještě patero jiných cvičení. Prof. Gruber hned na ponejprve nalezl přiměřenou míru ve svobodě i vázanosti, ve volbě themat i projednávání prací. Členové semináře především sami navzájem si názory tříbili, protože prof. Gruber kromě řídících poznámek si ponechával teprv slovo poslední. Proto bývaly debaty živé, rozpalované úsilím účastníků proniknout samostatně věc až do jádra. V seminářích, v nichž ředitel promluví k referátu nejdřív a zevrubně, je přirozeně debata — nejlepší forma seminární spolupráce — v zárodku potlačena.

Prof. Gruber jako zkušební komisař býval z počátku víc obáván než oblíben, protože prý zkoušel přísněji. Správnější asi bylo, že dával otázky přesně omezené a nespokojoval se s mlhavými odpověďmi, žádaje od kandidátů širší rozhled jak po národním hospodaření tak i po vědě — zcela v duchu doby, jež žádá dnes daleko lepší státovědeckou přípravu právníků, nežli jaká ještě do nedávna byla běžná (na politickou státnici se lidé »stačili« připravit přes prázdniny).

Ve styku se studenty i mimo školu je prof. Gruber nejochotnějším rádcem. Pomáhá slovem i činem, kde potřebu uzná. Pisatel těchto řádků i jeho kolegové z Hlávkových kolejí r. 1910 nezapomenou prof. Gruberovi jeho vřelého zájmu i pomoci při usilování (dosud marném) o zastoupení studentstva ve správním výboru Hlávkových kolejí. Prof. Gruber je studentstvu také mnohem bližší svými politickými názory, nežli býval prof. Bráf; svou přímou povahou, neohrožeností a důsledností právem imponuje. Je zakládajícím a čestným členem spolku českých právníků »Všechny«.

Jak prof. Gruber se zajímá a šíří správné pochopení o vysokoškolském studiu státovědeckém, o tom svědčí jeho články v Obzoru Národohospodářském: »Stolice věd právních a státních na vysoké škole technické v Praze« (1911) a »Reforma právnických studií« (1914); sem též spadá článek »Nový zkušební řád pro kandidáty profesury na obchodních akademích a zavedení nových přednášek obchodních na české vysoké škole technické v Praze« (Nár. Listy 27./VI. 1907), »Reforma odborného vzdělání správního úřednictva« (Česká Revue 1914) a cyklus přednášek o reformě právnických studií na Českém učení politickém r. 1914.

Poznamenati sluší ještě, že o školství odborné získal si prof. Gruber zásluh již za své úřední činnosti v pražské obchodní a živnostenské komoře jako referent v oboru školství průmyslového a obchodního, a že napsal nejzervubnější spis o českém školství odborném do Laichterovy České Politiky (díl V. str. 607—931).

Prof. Gruber je nejplodnějším národohospodářským spisovatelem českým. Počet jeho studií, drobných článků a referátů jde do několika set. Přehled jejich, jak doleji neúplný následuje, nepodá čtenáři plného obrazu o mnohostrannosti a pestrosti Grubrovy činnosti publicistické. K poznání toho dlužno se probírat aspoň obsažnými svazky Obzoru Národohospodářského, který s Grubrovou padesátkou slaví letos jubileum dvacetiletého trvání. Co vše prof. Gruber, první a jediný redaktor tohoto časopisu, do něho sám uložil a od jiných shromáždil, objevilo by se teprv, kdyby byl vydán souborný index k těmto prvým dvaceti ročníkům.*)

Grubrova činnost spisovatelská byla a namnoze ještě je určována jeho původem i dlouholetým povoláním v pražské obchodní a živnostenské komoře. Odtud jeho zájem i hluboké a mnoho-

*) Z indexu, který právě vydává »Česká Mysl« k svým 15 ročníkům, vidět, co vše neprávem zapomenutých se takto znova připomene čtenářstvu. I po obchodní stránce by to snad byl dobrý podnik.

stranné zkušenosti ve věcech průmyslových, obchodních a dopravních. Jeho národohospodářský rozhled a ujasněné vlastenectví vedlo jej však záhy k studiu všech hospodářských podmínek našeho národního bytu, a tak jeho práce z politiky zemědělské a sociální nezůstávají za pracemi z oborů dříve jmenovaných.

V národohospodářské theorii podal prof. Gruber zejména originální studii o »Idei soběstačnosti v dějiném vývoji hospodářském« (1904), doplněnou spisem »Hospodářství a národ« (1904). Oba tyto spisy jsou přečasto citovány a snad ještě častěji opisovány.

V těchto dvou studiích je nejjasněji vysloveno národohospodářské credo prof. Grubra: »Chceme zachovati svému národu každou píď země a každého příslušníka, chceme uživiti všechny své lidi doma tím, že chceme svojí výrobou a svým obchodem uhájiti v mezích, daných výrobními činiteli, které nám po ruce jsou, všechny potřeby svých spolupříslušníků národních, chceme odstraniti ten stav, za kterého dovážíme do svého území cizí výrobky a vypuzujeme z něho nejcennější podklad hospodaření a veškeré kultury — lidi.« »Musíme mít své co možná všeestranné hospodářství národní, jako musíme mít vlastní národní literaturu, umění, školství, vědu, prostě jakožto součást samostatnosti národní.« »... my bychom si přáli, aby zásada hospodářské solidarity jako nezbytný prostředek k co největší hospodářské samostatnosti, jakožto kus naší národní individuality стала se částí našeho myšlení a konání vůbec, ne pouze jako dočasná odveta a pomíjející vzmach.«

Spisy prof. Grubra a jeho časopis jsou zrcadlem všech českých potřeb národohospodářských, všech plánů a akcí za posledních 20 let. Jsa v politickém snažení liberálem toho druhu, který Fr. Oppenheimer neváhá stotožnit se socialismem,* hledí v českém lidu vystřovat ony vlastnosti, jež tvoří pilíře svobodné soustavy: smysl pro samostatnost a svézodpovědnost, pilnost a poctivost. Prof. Gruber je nejhorlivějším hlasatelem hospodářské mravnosti, bez níž národní solidarita a pokrok je nemožný.

Prof. Gruber jako spisovatel je v prvé řadě theoretikem národohospodářského vlastenectví a organisátorem národní hospodářské politiky české. V tom tkví jeho trvalá zásluha o českou kulturu.

Spisy vydané v knižní formě:

Obchodní sborník (statě v části 2., 3., 4., 5.: Veřejná správa živnost. a obchodní; Obchod tržní; Obchody splátkové a výprodeje; Živnost. inspektoři; Živnost. společenstva a spolky; Obchodní a živnost. komory; Výstavy, musea a školy obchodní; Míry a váhy; Veřejná skladistě; Pošta, telegraf a telefon. Praha 1898—1900.)

O světovém hospodářství (Praha 1900).

*) »... pravý liberalismus, který neslouží žádné třídě, nýbrž lidstvu, pokud tomuto se křivdí v (jeho) právu a svobodě, považuji za totožný se socialismem.« (»Theorie čisté a politické ekonomie« 2. vyd., úvod X.)

- Hospodářství a národnost v poměrech českoněmeckých (Praha 1900).
- Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání (Praha 1900). Týž spis německy ve 2 dílech (Praha 1900 a 1901).
- Finanční principy moderních prostředků dopravních (Praha 1901. Je to habilitační spis prof. Grubra.).
- ✗ O vodních cestách a vodní dopravě námořní a vnitrozemské (Praha 1902).
- ✗ Několik dat z hospodářské statistiky (Praha 1902, zvl. otisk z Obzoru Národnohosp.).
- O komorách obchodních a živnostenských (Praha 1903).
- ✗ Průplavní projekty v Rakousku s českého hlediska národně-hospodářského (1903, otisk z O. N.)
- O vývoji živnost. zákonodárství v Rakousku a o cílech reformy živnost. (Praha 1904).
- Idea soběstačnosti v dějinném vývoji hospodářském (1904, otisk z »Pocty Randovi«).
- Nejnovější pokusy o reformu živnostenského zákonodárství (Praha 1906).
- Splavnění Vltavy nad Prahou (Praha 1907).
- Technické museum pro království České (Praha 1908).
- Obchodní a živnostenská komora v Praze, její vývoj, dnešní činnost a organizace (Praha 1908, úvodní článek v katalogu komorní výstavy).
- Průmyslová politika (1910 v »České Politice« Laichterově díl IV., str. 187—42, zvláštní otisk : 96 stran).
- Dr. Albin Bráf (Praha 1901).
- Národnohospodářský ústav při České Akademii 1907—11 (kromě odd. I., Praha 1911).
- Politika odborného školství (1912 v »České Politice« Laichterově díl V., str. 607—981, zvl. otisk 327 stran).
- Agrární zřízení, právní a hmotné postavení selského lidu v českých zemích (Praha 1914).
- Překlad knihy K. Büchera: »Vznik národního hospodářství« (Praha 1897).

Články*):

Obzor Národního hospodářský:

- (O. N. vychází 20 let od r. 1896, 3 leta jako čtrnáctideník, 17 jako měsíčník.)
- 1896: Rozdělení komor obch. a živn. a samostatné komory řemeslnické.
- Obch. a živn. komory v Rakousku, jich historický vývoj a význam.
- 1897: Šestá obchodní a živnostenská komora pro Čechy východní.
- Vývoj vyššího obchodního školství v Čechách a na Moravě.
- 1898: K dějinám vývoje průmyslového školství v Čechách.
- 1899: Domácký průmysl.
- Dopravní prostředky a obchodní rozdělení světa.
- Cedulové banky a banka Rakousko-uherská.
- Měna v Rakousku.
- Práce a rytmus (referát o knize Bücherově).
- 1900: Hospodářství a národnost v poměrech českoněmeckých.
- Poměry živnostenské výroby a živnostenská politika v minulosti a přítomnosti.
- Splavnění středního Labe.
- ✗ 1901: Vnitrozemské vodní cesty a vodní doprava v kulturních státech.
- ✗ Pošta, historicky a národní hospodářsky.
- ✗ K dějinám říční plavby a průplavních projektů v Čechách.
- ✗ 1902: Několik dat z hosp. statistiky.
- ✗ 1903: České a německé národní hospodářství v Čechách. (Český překlad Gruberova článku v Sonderjydske Aarborger 1903.)
- 1904: Hospodářství a národ.
- O průplavu pardubicko-přerovském a kolínsko-pražském.
 - 1905: K reformě řádu živnostenského.

*) Výpočet nikoli bibliograficky úplný.

- 1907: Technicko-historické museum v Praze.
 1908: Říšská a zemská rada živnostenská.
 1910: K půlstoletému jubileu zavedení živnostenské svobody v Rakousku.
 1910—1911: Agrární zřízení.
 1911: Stolice věd právních a státních na české vysoké škole technické v Praze.
 1914: Reforma právnických studií.
 Dr. František Čuhel.
 1914—1915: Hospodářské poznámky k válce r. 1914.
 1915—1916: Vývoj sociálních idej a hnutí.
 Od počátku piše prof. Gruber většinou též Zprávy a Rozhledy hospodářské v každém sešitu O. N.
 Naše Doba: Rozhledy živnostenské a obchodní (od března 1895 do r. 1901).
 Rozhledy sociální (1895—1901).
 Rozhledy po veřejném hospodářství (1899—1901).
 Úvodní články v roč. III.—VII. (1895—1900), celkem 10, zejména 1895—6: Národohospodářské a sociálněpolitické fériální kurzy v Berlíně.
 1896—7: Poměry živnostenské výroby v Čechách před zavedením svobody živnostenské.
 1898—9: Exotické železnice.
 1899—1900: Slovenský průmysl a Čechové.
 Tamtéž překlady z K. Büchera 1898—9: Prvotní stav hospodářský.
 1899—1900: Hospodářství přírodních národů.
 Pak: 1914—5: Válka a hospodářské styky mezinárodní.
 1915—6: Problémy obvodu světlohospodářských a idea celní unie mezi Rakousko-Uherskem a Německem.
 Česká Revue: 1908: Snahy o zřízení nové obchodní a živnostenské komory pro východní Čechy.
 Zřízení zemského technického musea v králov. Českém.
 1910: Revise vodocestného zákona.
 1914: Reforma odborného vzdělání správního úřednictva.
 1915: Otázka užšího hospodářského spětí Rakousko-Uherska s Německem.
 Čechische Revue: 1906: Zur Frage der Einteilung der Handelskammerbezirke in Böhmen.
 1907: Schiffbarmachung der Moldau oberhalb Prag.
 Eine »Revision« des Wasserstrassengesetzes.
 Finanční Listy: 1904 a 1905, 1906.
 Pocta Randovi: Idea soběstačnosti v dějinném vývoji hospodářském (1904).
 Pocta Ottovi: K pojmu a českému názvosloví kapitálu těžebného (1915).
 Zprávy Povltavské Jednoty č. IX. 1907: Splavnění Vltavy nad Prahou.
 Sborník věd právních a státních za red. Bohuše Riegra: Knižní referaty.
 Týdeník Čas 1893—1899, celkem asi 44 článků menších a zpráv.
 Pelclovy »Rozhledy« 1894—5 až 1896—7 a 1901 články a rozhledy.
 Ženský Svět za red. p. Terezy Novákové (1896—7 a 1897—8).
 Věstník okresu litoměřického: Úvodní slovo do 1. čísla I. ročníku 1899.
 Přehled: 1908: Zemská rada živnostenská.
 1912: Bráfovo druhé ministerství.
 Národní Listy: 27./6. 1907: Technické museum ve Vídni či také v Praze. (První v Čechách podnět k založení technického musea v Praze.)
 29./6. 1907: Nový zkušební řád pro kandidáty profesury na obchodních akademích a zavedení nových přednášek obchodních na české vysoké škole technické v Praze.
 24./9. 1907: Absolventi obchodních akademíí.
 20./10. a 22./10. 1907: Revise vodocestného zákona?
 26./2. 1911: Dr. Albín Bráf.

Union: 26./2. 1911: Vzpomínka na Bráfa.
 Nové Zprávy, orgán Prům. Jednoty (před O. N.) redakcí Dra. Fr. Čuhla: 1894 a 1895 20 článků.
 Ottův Slovník Naučný: Komory obchodní a průmyslové.
 Merkantilism.
 Monopol.
 Muzea průmyslová a obchodní.
 Navigační akta.
 Plavba.
 Průmysl.
 Průplavy.
 Politika národnohospodářská.
 Statistika.
 Vodní dráhy.
 Živnost.
 Živnostenská politika.
 Živnostenská společenstva.
 Živnostenská zvelebovací akce.
 Živnostenský řád.
 Živnostenský inspektor.
 Živnostenský společenstevní instruktor.

Přednášky:

1898: 6 přednášek o tržební a dopravní politice v národnohospodářském kurzu v české technice v Praze (říjen).

1899 a 1900: 4 přednášky v českém a německém kurzu o železničním tarifnictví v obchodní komoře v Praze.

1900: 2 přednášky o živn. politice na kursu pro učitele v Brně a Pardubicích.

1901: Praha (v Technologickém průmyslovém museu), Benešov, Chrudim, o živn. otázce. Praha, 2 předn. o průplav. projektech.

Universitní extenze: 1902: Vršovice, cyklus (6) o hosp. a soc. vývoji v 19. stol., dále Turnov, Mor. Ostrava, Čáslav, Slatiňany, Sedlčany, Červ. Košťolec, Hradec Králové cyklus (3).

1903: Brno, Prostějov (2), Plzeň (6), Německý Brod.

1904: Praha (6), Domažlice, Hořice, Vamberk, Kyšperk, Budějovice (6).

1905: Pardubice (6), Praha-Holešovice (6), Poděbrady, Pacov, Nymburk, Velvary (Kmetiňov).
 1906: Mělník, Golč. Jeníkov, Rakovník (4), Libochovice. Celkem 1902—06 64 přednášky s 11.812 posluchači.

Informační kurzy pro starosty živn. společenstev, pořádané obch. a živn. komorou v Praze: 1912 na dvou a pak rok co rok v l. 1903—1911.

1904—1905 přednášky na starostenských kurzech v Brně, Hradci Králové a Chrudimi.
 1906 v Kroměříži.

Přednášky ve Společnosti pro vědy slátní a sociální.

České učení politické: 1912: 17 přednášek (průmyslová politika, obch. a doprav. politika, základní pojmy, nauka o důchodu).

1913: 12 přednášek (o socialismu), 6 přednášek (úvod do polit. ekonomie), 6 přednášek (o sociální politice).

1914: 14 přednášek (reforma práv. studií atd.).

1915: 10 přednášek (o válce).

Přednášky ojedinělé:

1904: Videň: O vývoji sociálních ideí v 19. stol., Sedlčany: O Povltaví.

1905: Praha a Pardubice: Osnova živnost. řádu.

1908: Praha: O programu a organizaci technického muzea (na manifest. schůzi pro zřízení techn. muzea v Praze v zasedací síni obch. komory).

1909: Brno: O agrárni statistice na konferenci učitelstva hosp. škol moravských v čes. odb. zeměd. rady moravské.

1911: Praha: Slavnostní přednáška o Bráfovi v Nár. hosp. ústavě při Č. A.; slavn. přednáška o Bráfovi v Čes. společnosti nár. hosp. v Praze.

1912: Brno: Slavnostní přednáška o Bráfovi v Právnické jednotě morav. v Brně.

Docentské přednášky na universitě m. j.:

Živnostenská politika.

Dopravní politika.

Národohospodářská politika (pro Chorvaty 1908).

Dějiny vědy národohospodářské.

Dějiny sociálních teorií.

Rakouské agrární zákonodárství.

Národohospodářská pr. pedeutika.

Po zemřelém dv. r. Taliřovi všeobecná srovnávací a rakouská statistika.

Dr. Gruber a český praktický život hospodářský.

JUDr. Jan Matys.

Jest samozřejmo, že poměr národohospodářské vědy k praktickému životu hospodářskému se nemůže vyjadřovati ve vlivu anebo působení na konkrétní hospodářský podnik anebo několik podniků, jako není obráceně možno z vývoje jediného podniku anebo několika podniků odvozovati správnost a nesprávnost vědeckých zásad národohospodářských. Věda i praktický život našly si schemata pro snazší abstrakci a pro korrekture výjimek, které generalisovány by mohly vésti na bezcestí. Tato schemata jsou za dnešního vývoje hospodářského velice pestrá a četná, mají však jedno společné: znalecká kolegia. Dnes spatřujeme tato znalecká kolegia národohospodářská nejen ve správě veřejné, nýbrž a to měrou velice bohatou též v podnicích soukromých, zejména v podnicích veřejnohospodářského rázu. Snad jest rozvoj jich až přílišný a působení z největší části bezcenné pro skutečné poznání národohospodářské, jest však nesporno, že pokud mohou se opřít o skutečné středisko hospodářského i politického života a mají kvalitní členstvo, jsou s to působit trvale na prospěch obecného poznání vědeckého a naopak býti místy hospodářské osvěty pro široké vrstvy podnikatelské. Český život hospodářský měl až do roku 1884 jediné takové středisko významnější: byla to Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách, která jako předchůdkyně obchodních a živnostenských komor se stala v letech šedesátých českou institucí působením vynikajících vlastenců. Tehdy byly ještě všecky obchodní a živnostenské komory v Čechách německé. Teprve r. 1884 stala se českou komora v Praze a tím bylo získáno skutečné hospodářsko-politické středisko české, k němuž přibyla v letech devadesátých ještě Zemědělská rada.

Novodobý rozvoj hospodářský přinesl další bohatý rozvoj oficiálních i neoficiálních hospodářských organizací, zejména českých s úkoly souběžnými, ale vedle toho též s úkoly dosavadním organisačním neznámými. V těchto se začíná vývoj hospodářský